

Privathuse i Priene – En undersøgelse af privathusenes form og funktion

Af LISE LYNGE DAHLGAARD

Når man læser om antikkens byer er det, som regel, de sakrale og offentlige bygninger der er fokus på. Der berettes i høj grad om tempelarkitektur og teatre, mens de færreste har et særligt fokus på den private sfære i antikkens Grækenland. Hjemmet var det sted, der dannede base for folk, hvorfor det private hus kan udgøre en af de vigtigste kilder til en forståelse af hverdagen og livet i den græske *polis*. Der er dog ikke bevaret eller udgravet særlig mange privathuse i Grækenland eller den græske verden. Priene er en interessant by, da man her har fundet et helt boligkvarter med mange velbevarede huse, hvilket også er medvirkende til, at byen af mange sammenlignes med Pompeji. Der er forskellige myter om, hvordan Priene blev grundlagt, men de skriftlige kilder er få og ret fragmenterede. Strabon skriver f.eks., at Priene blev grundlagt af Philotas og fik navnet Kadme, mens Pausanias fortæller, at byen blev grundlagt af Neleus' søn Aipythos og Philotas fra Theben. Derudover er der myter om, at byen blev grundlagt af Amazonedronninger. Det Priene, vi kender i dag, blev grundlagt på en skråning af Mykale-bjerget omkring 350 f.Kr. med hjælp fra Athen. Der er stor diskussion om, hvorvidt byen blev flyttet og gengrundlagt på denne lokalitet, samt hvad der evt. ledte til flytningen. Det er en tendens der også ses i forbindelse med andre byer, heraf kan nævnes Halikarnassos og Knidos. De skriftlige kilder nævner ikke noget om byens oprindelige lokalitet, og det eneste fund man har tilknyttet byen fra før 350 f.Kr. er en mønt præget i elektron, som kan dateres til omkring 500 f.Kr. Den bærer Athenas hoved, og binder byen sammen med den joniske liga. Priene optræder ikke som en stor eller vigtig politisk by i antikken, og man mener kun, at der var omkring 4.000 indbyggere.

Byen blev opdaget af engelske handelsmænd i 1673, men blev først udgravet af det tyske arkæologiske institut mellem 1895-1898, først under ledelse af Carl Humann, derefter under Theodor Wiegand. En tredjedel af byen blev udgravet i løbet af de første år, men der findes desværre ikke mange publiceringer af materialet, og de der findes er af forskellig kvalitet. Det skyldes, at størstedelen af byen blev udgravet i 1800-tallet, hvor metoderne var anderledes. Under udgravningerne i 1800-tallet fandt man omkring 70 privathuse, alle dateret til omkring den hellenistiske periode. Byen nedbrændte i senhellenistisk periode, og flere af husene har fået lov at stå som ruiner uden senere genopførelse, hvilket giver et unikt indblik i deres oprindelige struktur. Byen er udlagt efter det hippodamiske system, som blev introduceret af Hippodamus fra Milet. Det meget skrånende terræn nødvendiggjorde et terrasseringsarbejde, og gjorde det samtidig muligt at samle vand og fordele det gennem rør i hele byen. Husene blev opført i *insulae* med otte i hver (to rækker af fire). Grundarealet var på 208,30 m², mens boligarealet var på 73,44m², og hvert

Privathuse i Priene

Af LISE LYNGE DAHLGAARD

---

hus var 8,82 m bred og 23,5 m dyb. Bygningerne var orienteret mod syd og var bygget på forskellige niveauer. Indgangen til de fleste af husene skete ad en lang gang fra hovedgaden og ind gennem gården. Ud mod gaden blev man mødt af en høj mur, som kunne være med eller uden små højtsiddende vinduer, så man udefra ikke fik noget indblik i husets indre. Derudover var dørene aldrig placeret overfor hinanden, hvilket også medvirkede til en følelse af privatliv. Hoveddelen af lysindfaldet er altså kommet fra gården i midten af huset. Tagkonstruktionerne var lavet af træ, og man har fundet tegl, hvoraf nogle havde et rundt hul i toppen, så dagslys har kunnet trænge ind. I overensstemmelse med ydersiden af huset var det indvendige heller ikke dekoreret - man har ikke fundet mosaikgulve eller vægdekoration og interiøret var simpelt. Hvert hus var inddelt i tre afdelinger: Den nordlige del, den centrale del og den sydlige del. Husene var bygget op omkring den centrale gård med adgang til de omliggende rum. Den nordlige del åbnede sig mod syd for at udnytte solen bedst muligt og samtidig skærme mod nordenvinden om vinteren. Denne del var til beboelse. Hovedrummet i beboelsesområdet var *oikos*, der optog omkring 20 m². Ud fra fund af resterne af ildsteder, mener man, at det har fungeret som familierum og køkken. Ved siden af *oikos* var der et lille rum beliggende, hvis funktion er omdiskuteret. Fra udgravninger i andre byer tyder fund af bl.a. vævevægte på, at det har været et væverum eller forrådsrum. Der er også fund, som peger på, at det har været et badeværelse, bl.a. et indbygget badekar. Derudover var der *prostas*, en art forhal, der vendte ud mod gården og var delvist overdækket. I flere af husene har man fundet en indbygget *pedistal* i hjørnet af *prostas* på 60x80 cm. Den har sandsynligvis været brugt til tilberedning af mad eller ofringer. Fra *prostas* var der adgang til *andron*, som var mændenes banketrum. I Priene var de ofte ikke større end 9m². Der kunne derfor kun stå tre *kliner* i hvert rum. Som i andre græske byer var *andron* dekoreret med stuk. Man har dog ikke fundet mosaikker i Priene, men man har fundet rester af rødt, sort, blå og hvidt pigment på væggene. Derudover har man fundet metalfødder og beslag fra *kliner*. Den sydlige del af huset har ofte fungeret som værksted, stald, forråd og lignende. Nogle steder har man haft små butikker ud mod vejen. Man mener, der har været to etager i husene, da man har fundet den nederste del af trapper i beboelsesområdet i flere huse. Selve trappen har været i træ og er derfor ikke overleveret. Derudover findes der i nogle af husene en høj nordlig væg, der indikerer, at der har været en anden sal i den nordlige del. Da man ingen bevarede overetager har fundet, er en vigtig kilde hertil Vitruv, samt komedier og andre dramaer. Det er sandsynligvis her, man har fundet den mere private del af huset med soveværelser og kvindernes rum, *gynaecoonitis*.

Disse såkaldte typehuse udlagt efter det hippodamiske system blev populære efter demokratiets indførelse, og ifølge Hoepfner og Schwandner er det et udtryk for en demokratisk ideologi, hvor alle er lige, og

Privathuse i Priene

Af LISE LYNGE DAHLGAARD

---

derfor skal de have de samme boligforhold. Der findes dog enkelte huse i byen, som adskiller sig fra de typiske rækkehuse. I midten af hellenistisk periode steg populationen i byen, hvilket medførte et større skel mellem rig og fattig. Det kom bl.a. til udtryk i boligforholdene, hvor husene udviklede sig forskelligt. De fleste huse blev delt, så de kunne huse flere familier, og de der tilhørte højerestående borgere blev udvidet. De fattige folk flyttede til udkanten af byen, mens de rige blev boende i centrum. Derfor er huse- ne nord for *agora* også betydeligt større. Hus 33 er et typisk eksempel på udviklingen, som kan spores ved husene nord for *agora*. I senhellenistisk og tidlig romersk periode udvidede huset sit areal til over det dobbelte. I første udvidelsesfase blev rummene udvidet og i senhellenistisk periode blev nye rum tilføjet til den vestlige del. *Andron* blev udvidet og der kunne nu være ni *kliner*. De rum, der før var familierum blev til banketrum, mens den nye vestlige sektion blev den private del. Med udvidelsen af husene blev kvind- afdelingen og mandeafdelingen også mere adskilt. Vitruv gennemgår i sit værk *De Architectura* de forskel- lige rum i et græsk hus. Han nævner dog ikke noget om den pågældende periode eller beboernes status. Huset besidder udover de rum, vi også finder i typehuset i Priene, flere rum med forskellige funktioner. Der er altså ikke tale om et typehus, der er blevet beboet af middelklassen, men nærmere et eksempel på en overklassebolig der i opbygning og størrelse svarer mere til hus 33 i Priene. En anden forskel er ad- gangskorridoren, der er bredere og har værelser på begge sider, samt har været bestyret af en portner. Skriftlige kilder kan altså både være en stor hjælp til forståelse af opbygningen, men samtidig kan de være misvisende. Arkitekturbegreber adopteres og rum kan fejltolkes og få en forkert betegnelse i forsøget på at få de skriftlige kilder til at passe på de arkæologiske overleveringer. Risikoen for fejl er ikke så stor, når man har at gøre med større rum, der har karakteristiske arkitektoniske kendetegn, men mindre rum uden noget særligt interiør, kan være svære at identificere og kan let forveksles og mistolkes. Det er også muligt at rummenes brug kan veksle fra område til område, og Vitruvs værk skal læses med kritiske briller.

I Olynth i det nordlige Grækenland har man ligeledes udgravet en stor mængde privathuse, over 100 huse er bevaret, hvilket er det største samlede antal. Byen er velbevaret og giver ligesom Priene et godt indblik i en antik byplan. Byen blev ødelagt af Phillip II af Makedonien i 348 f.Kr., hvorefter man mener den blev forladt. Derved har man en *terminus ante quem* og alle fundene kan dateres til før det tidspunkt. En af lighederne er "rækkehusene", som er linet op på lige gader i parallelle linjer. Husene er ligesom i Priene tilbagetrukket bag en mur med gården som husets centrum. Rumfordelingen er også næsten den samme. Nogle af forskellene er, at husene i Olynth er kvadratiske modsat de rektangulære huse i Priene, grunden er omkring en tredjedel større og *andron* i Olynthos var ofte dekoreret mere prangende med bl.a. gulvmo- saikker. Husene i Olynth havde ikke den samme tempellignende struktur som i Priene. I Efesos er der også

Privathuse i Priene

Af LISE LYNGE DAHLGAARD

---

udgravet privathuse, men der findes ikke et samlet boligområde som i Priene og Olynth. Huse fra forskellige perioder er spredt rundt omkring i byen. I hellenistisk periode gengrundlagde man byen efter det hippodamiske system og udlagde terrasser som i Priene. Husene er alle dateret til romersk periode, og derfor lidt senere end husene i Priene. Terrassehus 2 består af syv boliger, der er bygget ud over tre store terrasser: To huse øverst, tre i midten og to nederst. De to øverste huse er de tidligste og dateret til den augustæiske periode ud fra mønter, man har fundet i kloakrørene. Alle rummene har vægmalerier og mosaikgulve, som ofte er sorte og hvide med geometriske mønstre. Selv i slavernes beboelsesområde har man fundet rester af en rig dekoration. Der er altså en markant forskel i udsmykningen af rummene fra Priene til Efesos. Fundene tyder også på, at det er velhavende folk, der har boet her. Man har bl.a. fundet bronze og marmor møbler, samt statuer. En lighed er husets opbygning omkring et centralt rum - i Priene omkring gården og i Efesos omkring peristylgården. Ydermuren ud mod gaden er ligeledes helt bar med undtagelse af nogle små vinduer, hvilket står i stærk kontrast til det rigt udsmykkede indre. Husene havde to og sommetider tre etager hvor rummene er fordelt udover, så de nederste etager blev brugt om dagen og de øverste var soveværelser.

Et indblik i privathusene kan altså ikke kun fortælle os noget om det sociale system, men også give os et bredere politisk og økonomisk indblik i ændringerne i samfundet. Husene i Efesos afspejler f.eks. byens vigtighed og status (200.000 indbyggere) i forhold til Priene, der var meget mindre og af ringere politisk betydning. I Priene er husene ikke bygget efter tidens trend, men man stræbte efter højklassisk tid med Athen som forbillede, hvilket også ses i tilbedelsen af den samme by gudinde, Athena. I forhold til overgangen mellem hellenistisk og romersk periode fortsætter udviklingen i Priene, mens udviklingen er mindre omfattende i den romerske periode. Der bliver stort set ikke opført nye bygninger i kejsertiden, men til gengæld bliver de oprindelige bygninger ombygget og får integreret romerske elementer, mens udviklingen i f.eks. Efesos fortsætter.

Privathuse i Priene

Af LISE LYNGE DAHLGAARD

Bibliografi, samt videre læsning

Akurgal, E. 1990. *Ancient Civilizations and ruins of Turkey*, 7. Udgave, Istanbul: 185-206.

Bammer, A. 1988. *Ephesos, Stadt an Fluss und Meer*, Graz: 95-126.

Bayhan, S. 1998. *Priene, Miletus, Didyma, a general outline of Ionia*, Ankara: 9-12, 15-62.

Borup, R. 1990. "Grækernes huse", i *Sfinx*, årgang 13, nr. 3: 119-122.

Dontas, N.A. 2005. "Priene", i *Hellenistic studies* 5, 2, Harvard: 13-60, 180-196.

Erdemgil, S. 1985. *The terrace Houses in Ephesus*, Istanbul: 7-53.

Gates, C. 2003. *Ancient Cities – The archaeology of urban life in the ancient near east and Egypt, Greece and Rome*, London: 263-272.

Hoepfner, W. 1999. *Geschichte des Wohnens*, bind 1, Stuttgart: 201-206, 338-351.

Jameson, M.H.. 1990. "Domestic space in the Greek city-state", I (red.) Kent, S., *Domestic architecture and the use of space*, Cambridge: 92-113.

Ladstätter, S. 2012. *Das Hanghaus 2 in Ephesos, ein archäologischer Führer*, Istanbul.

Nevett, L.C. 2010. *Domestic Space in Classical Antiquity*, Cambridge: 3-21.

Nevett, L.C. 2001. *House and society in the ancient Greek world*, Cambridge: 53-74.

Rowland, I.D. og Howe, T.N. 1999. *Vitruvius ten books on Architecture*, Cambridge: 75-84.

Schede, M. 1964. *Die Ruinen von Priene*, Berlin: 1-9, 96-107.

Westgate, R. 2007. "The Greek house and the ideology of Citizenship", i *World Archaeology*, vol. 39, no. 2, The Archaeology of Equality: 229-245.

Wiegand, T. og Schrader, H. 1904. *Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Berlin: 285-300.

Wycherley, R.E. 1951. "Hellenistic Cities", i *The town planning review*, vol. 22, no. 3: 177-205.